

Namazova Nərminə Tahir qızı
UNEC Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
Dizayn kafedrasının müəllimi
Email: namazova.narmina1984@mail.ru
TEL: +994 51 662 15 06

UOT 391

<https://doi.org/10.30546/200309.2025.001.319>

QARABAĞ QADIN GEYİM MƏDƏNİYYƏTİNİN TARİXİ

XÜLASƏ

Qarabağ geyimləri hər zaman öz zərifliyi ilə seçilmişdir. Tarix boyu Azərbaycanın hər bir bölgəsinin özünəməxsus geyim forması, biçim tərzı olmuşdur. Bütün bölgələrin geyimləri bir-birindən müəyyən cəhətlərinə görə fərqlənir. Qarabağ geyimlərinə dair xüsusiyyətlər bu mövzuda araşdırma aparan tədqiqatçıların marağına səbəb olmuşdur. Odur ki, Qarabağ geyimləri haqqında mütəxəssislər hər zaman yüksək fikirlər irəli sürmüşdür. Azərbaycanın mədəniyyət beşiyi olan Qarabağımızda xalqımızın yaratmış olduğu zəngin və ecazkar geyim mədəniyyəti, eləcə də, Qarabağ xanları dövrünə aid mərasim, toy və şənlik geyimləri özünəməxsusluğu, zərifliyi və zəngin tərtibatı ilə diqqət çəkmişdir. Qarabağın mədəni irsində milli geyimlərin xüsusi yeri vardır. Geyim xalqın məxsus olduğu mədəniyyət ilə sıx bağlıdır. Milli libaslarda xalqa aid olan adətlər, ənənələr, xalqın yaradıcılığı, təxəyyül məhsulu və eləcə də milli təfəkkürü öz əksini tapır. Milli geyimlərimiz qiymətli xəzinəmiz və mədəni sərvətimizdir.

Açar sözlər: Qarabağ, geyim, mədəniyyət, irs, milli, forma.

Qarabağ xanlarının dövrünə aid zəngin qadınların libasları, şənlik geyimləri, mərasim geyimləri, habelə toy libasları öz bədii-estetik görkəmi ilə göz oxşamışdır. Milli ornamentlərlə, daş-qaşlarla bəzədilmiş Qarabağ geyimləri hər zaman özündə böyük mənə daşımışdır. Bu geyimlər xalqımızın mədəniyyətini, tarixini özündə əks etdirir.

Qarabağa aid olan zəngin geyim mədəniyyətinin formalaşmasında xalqın mənəvi-əxlaqi baxışları, dünyagörüşü və mədəni həyatı da əhəmiyyətli rol oynamışdır. Bu bölgənin geyim mədəniyyəti formalaşaraq mükəmməl maddi-mədəni irs səviyyəsinə çatmışdır.

Aparılan arxeoloji qazıntıların nəticələrindən belə qənaətə gəlmək olar ki, Qarabağ bölgəsində hələ ilkin orta əsrlərdə toxuculuğun inkişafı üçün real imkanlar olmuşdur.

Bütünlükdə Azərbaycanın, eləcə də onun mədəniyyət beşiyi olan Qarabağın milli geyimləri uzun və mürəkkəb inkişaf yolu keçmiş mədəni nümunələrdəndir. Odur ki, belə geyim nümunələri mədəni irsimizin gənc nəsillərə olduğu kimi təqdim edilməsi naminə muzeylərdə qorunub saxlanmaqdadır. Bununla yanaşı bu gün belə geyim nümunələrinin restavrasiyası və yenidən tikilməsi ilə məşğul olan sənətkarlar, dərzilər, moda evləri vardır. Belə moda evləri zaman-zaman yerli və beynəlxalq sərgilərdə məhz Qarabağ geyimlərinin təqdimatı ilə nümayişlər keçirir. Bu gün qədim tarixi, zəngin mədəniyyəti, Azərbaycanımızın Qarabağ mahalının mədəniyyət xəzinəsini naxış-naxış gələcək nəsillərə çatdırmaq bu sahədə fəaliyyət göstərən mütəxəssislərin qarşısında duran əsas vəzifələrdəndir. Bütün bunlarla yanaşı olaraq həm də, Qarabağın tarixi və etnoqrafiyası haqqında olan həqiqətlərin dünya xalqlarına çatdırılması dövlətimizin mədəniyyət siyasətinin tərkib hissəsidir.

Qarabağ geyimləri haqqında olan məlumatlar “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında da yer almışdır. Bildiyimiz kimi “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında hadisələrin cərəyan etdiyi ərazilər məhz Azərbaycandır. Araşdırmalar məhz hadisələrin elə Qarabağda cərəyan etməsini göstərir. Odur ki, dastanda adı keçən bir çox geyim növlərinin elə Qarabağ əhalisinə məxsus olduğunu söyləmək mümkündür. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında geyimlər ümumi şəkildə “don” adlandırılır. Dastanda kömlək (köynək), şalvar (“mahmudi şalvar”, “al məxmuru şalvar”), çuxa (adi və doqquzlama – doqquz qırçınlı çuxa), kaftan (uzun və qısaqol, yaxası açıq, üst geyim növü), qurşaq (“altunlu incə kətan bez”), eləcə də baş geyimlərindən bəylərin baş sarığı (çalma), niqab, duvaq, yaşmaq və ayaqqabı növlərindən isə başmaq, ədik (çəkməni xatırladan uzunboğaz kişi ayaqqabısı), sərmuzənin (qadın ayaqqabısı) və bu kimi nümunələrin adı çəkilmişdir. Bütün bunlar Azərbaycan geyim mədəniyyəti tarixinin daha uzaq keçmişə söykəndiyinin sübutudur. Bu gün müasir geyimlər, baza konstruksiyaları və biçim tərzlərini məhz adı çəkilən geyim nümunələrinin əsasında tərtib olunmuşdur. Xurşidbanu Natəvan və onun kimi Qarabağın digər ziyalı xanımları nəfis ornament və bəzək elementləri ilə bəzədilmiş olan geyim nümunələrini üzərlərində daşıyırdılar. Bu libaslar, üzərində olan naxış və ornamentlər xüsusilə xalq yaradıcılığının xüsusiyyətlərini özündə əks etdirirdi.

Qarabağın geyim mədəniyyəti Atabəylər, Hülakülər, Ağqoyunlular və Səfəvilər dövlətləri dövründə də inkişaf etmişdir.

Qarabağ geyimləri kişi, qadın və uşaq geyimlərinə ayrılırdı. Bütünlükdə həm böyük, həm də kiçiklər üçün tərtib olunan geyim nümunələri iki hissədən ibarət olurdu: alt və üst geyimlər.

Üst geyimlər çiyinüstü və bel geyimlərindən ibarət olurdu. Üst geyimləri də öz növbəsində üst köynəyi, arxalıq, ləbbadə, küləcə, kürdü, eşmək, baharıdan ibarət idi. Qadın bel geyimləri isə bir neçə tuman və çaxçurdan ibarət idi. Digər bölgələrimizdə də, Qarabağda da milli geyim dəsti dedikdə həm də, baş örtükləri, ayaqqabılar və zərgərlik məmulatları nəzərdə tutulur.

Qadın geyimləri. Qarabağ qadın geyim dəstlərinə arxalıq, kürdü, tuman, köynək və s. daxil idi. Qadın üst geyimlərində arxalıqlar sadə biçimdə olub, dirsəkdən başlayan qolçaqlarla tamamlanırdı. Belə biçim tərzində olan geyim nümunələrində çox vaxt kombinə edilmiş fərqli parçalardan istifadə edilirdi. Qadın arxalıqlarında demək olar ki, bütün tikişlər boyunca xüsusi bəzək elementlərindən istifadə edilirdi. Hətta zadəgan geyimlərinin yaxalıqlarında qızıl və gümüş kimi qiymətli metallardan ibarət olan xüsusi düymələr tikilirdi. Varlı qadınların arxalıqları, tirmə, atla, xara, məxmər, darayı, ayulduz və s. parçalardan, kasıb qadınların arxalıqları isə daha çox sətir və bu kimi ucuz parçalardan tikilirdi. Qarabağ bölgəsinə aid qadın arxalıqlarının yaxası əsasən buta formasında layihələndirilirdi.

Baş örtüyü kimi örpəklərdən, çadralardan istifadə edilirdi. Bu geyimlərin həm hissə və hissəciklərinin bir-birinə birləşdirilməsi, həm də üzərində olan bəzək elementləri əl tikişləri ilə icra edilirdi. Bu da geyimləri daha dəyərli edirdi.

Şəkil1. Arxalıqlar

Şəkil 2. Xurşudbanu Natavan arxalığı. Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi ekspozisiyasında sərgilənmişdir

Zəngin geyim nümunələrindən biri də kürdü qadın üst geyimidir. Bu geyimlərin tərtibatında sıx bəzəklərdən istifadə edilirdi. Sırıqlı formada da tikilirdi. Bu geyim nümunələri bədənə kip yapışır və qolsuz olurdu. Kürdü-yaxası açıq, qabaq hissədən bağlanılmayan olub, ədəkləri uc-uca gəlmir. Yan tikişlərində bədənə aşağıya kəsilmələr var. Kürdü Qarabağda ən geniş yayılmış geyim nümunəsi idi. Kürdülər tirmə, məxmər, və digər qalın parçalardan tikilirdi. Bişim tərzisi isə demək olar ki, eyni ilə çəpkən kimi layihələndirilirdi. Kürdünün əsas fərqi üçün quzu dərisindən astarın tikilməsi idi. Üzərində tərtibat olaraq xəz tutulardı. Kürdü hətta XX əsrin ortalarına qədər yaşlı nəslin nümayəndələri tərəfindən istifadə edilmişdir.

Şəkil 3. Kürdü. Qarabağ XIX əsrin sonu

Geyim nümunələri qolların biçiminə görə də bir-birindən fərqlənə bilirdi. Bildiyimiz kimi milli geyimlərimiz bir neçə alt və üst hissələrdən ibarət olmaqla əsasən uzunqollu olmuşdur. Qol biçimində əsasən dirsəyə qədər kip oturan, daha sonra enlənən formadan geniş istifadə edilirdi ki, bu biçim tərzini qadın geyimləri ilə yanaşı olmaqla, həm də kişi və uşaq geyimlərinin layihələndirilməsində də müşahidə etmək mümkün idi.

Qarabağ bölgəsinə aid olan geyim nümunələrində çiyin geyimi kimi həm də sallamaqol deyilən biçimdə üst geyim nümunəsi vardır ki, bu geyim nümunəsində qollar çiyin tikişlərindən başlamaqla qondarma əlavə edilən hesab edilirdi. Burada da xüsusi qolçaqlardan da istifadə edilirdi.

Şəkil 4. Sallamaqol çəpkən

Bəzək elementlərinin zənginliyinə görə fərqlənən Baharı çox aktual idi. Bu geyim nümunələrində tünd qırmızı, moruğu rəngli məxmər parçadan istifadə edilirdi. Yaxalıqlar, ədəklər xüsusi bəzək elementləri ilə tərtib edilirdi. Baharının bədii tərtibatında daha çox təkəlduz tikmələrə rast gəlinirdi.

Şəkil 2. Baharı Qarabağ 1866

Milli geyimlərimizdə eyni zamanda köynək, büzməli ətəklər də geniş yer almışdır. Geyim dəstlərində istifadə edilən köynəklər biçim tərzı və forma etıbarı ilə bölgələrə görə fərqlənırdı. Bu köynəklərin bir-birındən əsas fərqi onların yaxalıqlarının formasında idi. Bu köynəklərin biçimində yaxalıqlar oyma şəklində layihələnırdı. Yaxalıqların kənarı xüsusi bəzək elementləri ilə tərtib edilırdı. Burada haşıyələmədən də istifadə edilırdı. Qarabağ qadınlarının alt köynəyi dizdən bir qədər yuxarı olub, qolu uzun, düz xıştəkli tikilərmış. Alt köynəklər ağdan, bəzən isə güllü çit və kətan parçalardan tikilərdı.

Kostyumlar kübar ailələrin xanımlarının qarderobuna daxil idi. Etnoqrafiya fondunda Azərbaycan geyimlərinin kolleksiyasında saxlanılan kostyumlar içərisində ən çox diqqət bütün hissə, hissəciklər və bəzək elementləri əl ilə tikilən, XIX əsrin ortalarına aid olan məhşur Kəbirlinski (Kəbirlinski, Qarabağ atlı alayında xidmət etmiş, daha sonra Şuşada xidmət göstərmişdir.) ailəsinə məxsus geyim nümunəsidir.

Namazova Narmina Tahir
UNEC Azerbaijan State University of Economics
Teacher of the Design Department
Email: namazova.narmina1984@mail.ru
Contact phone: +994 51 662 15 06

UOT 391

HISTORY OF COSTUME CULTURE OF WOMEN OF KARABAKH

SUMMARY

Karabakh clothing was chosen for its elegance. Throughout history, each region of Azerbaijan has had its own unique clothing form and style. The clothing of all regions has differed from each other in certain aspects. The features of Karabakh clothing have aroused the interest of researchers conducting research on this topic. Therefore, experts have always put forward high opinions about Karabakh clothing. In our Karabakh, the cradle of Azerbaijani culture, the rich and wonderful clothing culture created by our people, as well as the ceremonial, wedding and festive clothing of the Karabakh khans' era, have attracted attention with their uniqueness, elegance and rich design. National clothing has a special place in the cultural heritage of Karabakh. Clothing is closely related to the culture to which the people belong. National clothing reflects the customs, traditions, creativity, imagination and national thinking of the people. Our national clothing is our precious treasure and cultural wealth.

Keywords: Karabakh, clothing, culture, heritage, national, form.

Намазова Нармина Тахир кызы
UNEC Азербайджанский Государственный Экономический Университет
Преподаватель кафедры Дизайн
Email: namazova.narmina1984@mail.ru
ТЕЛ: +994 51 662 15 06

УДК 391

ИСТОРИЯ КОСТЮМНОЙ КУЛЬТУРЫ ЖЕНЩИН КАРАБАХА

РЕЗЮМЕ

Карабахская одежда всегда отличалась элегантностью. На протяжении всей истории каждый регион Азербайджана имел свою уникальную форму и стиль одежды. Одежда всех регионов отличается друг от друга определенными аспектами. Особенности карабахской одежды вызвали интерес исследователей, проводящих исследования по этой теме. Поэтому эксперты всегда выдвигали высокие мнения о карабахской одежде. В нашем Карабахе, колыбели азербайджанской культуры, богатая и прекрасная культура одежды, созданная нашим народом, а также церемониальная, свадебная и праздничная одежда карабахских ханов привлекала внимание своей

уникальностью, элегантностью и богатым дизайном. Национальная одежда занимает особое место в культурном наследии Карабаха. Одежда тесно связана с культурой, к которой принадлежит народ. Национальная одежда отражает обычаи, традиции, творчество, воображение и национальное мышление народа. Наша национальная одежда является нашим драгоценным сокровищем и культурным богатством.

Ключевые слова: Карабах, одежда, культура, наследие, национальный, униформа.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Fəzayıl Vəliyev. Gülnadə Abdulova. //Qarabağ geyimləri.// Bakı-Elmin inkişafı fondu – 2016.
2. Gülnadə Abdulova. “Qarabağın geyimləri” Bakı-2016.
3. Əhmədov Ə.K. “Dədə – Qorqud” dastanında bəzi geyimlər haqqında // Azərb. SSR. EA-nın Məruzələri. 1979, XXXV c., № 2.
4. Əsədova Ə.A. Orta əsr Azərbaycan xalq geyimləri (“Kitabi – Dədə Qorqud” dastanları əsasında) / Dünya azərbaycanlıları: tarix və müasirlik (elmi-nəzəri toplusu), II bur., Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2004.
5. https://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99rbaycan_milli_geyiml%C9%99ri
6. <https://www.baki-xeber.com/medeniyyet/70043.html>
7. <https://azerbaijan.az/related-information/51>
8. <http://azhistorymuseum.gov.az/az/news/1050>
9. https://m.facebook.com/hommebaku/posts/344025683717599?locale2=de_DE
10. <https://www.flickr.com/photos/emindadashov/11545080835/in/photostream/>